

**ARAB MAQOLLARIDA AYOLNING ESTETIK TASVIRI VA BADIY
VOSITALAR**

Xoldorov Bexzod Xolisboy o‘g‘li

Oriental universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: f.f.f.d. (PhD), Dotsent

Djurayeva Feruza Shukurovna

Annotatsiya: *Ushbu maqola arab maqollarida ayol obrazining estetik tasviri va uni yuzaga chiqaruvchi badiiy vositalarni lingvopoetik yondashuv asosida tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi maqollarda go‘zallik, latofat, uyatchanlik va nafosat kabi estetik belgilar qanday semantik maydonlar orqali ifodalanishini aniqlashdir. Metodologiya sifatida semantik tahlil, obrazlilik va trop-stilistika tahlili qo‘llanadi. Ilmiy yangilik maqollardagi estetik baho va gender stereotiplari bog‘lanishini badiiy mexanizmlar kesimida izohlashdadir.*

Аннотация: *В данной статье анализируется эстетический образ женщин в арабских пословицах и художественные средства, создающие его, на основе лингвопоэтического подхода. Цель исследования – определить, через какие семантические поля в пословицах выражаются эстетические знаки, такие как красота, грация, скромность и элегантность. В качестве методологий используются семантический анализ, образный анализ и тропистический анализ. Научная новизна заключается в объяснении связи между эстетической оценкой и гендерными стереотипами в пословицах с точки зрения художественных механизмов.*

Abstract: *This article analyzes the aesthetic image of women in Arabic proverbs and the artistic means that create it based on a linguopoetic approach. The purpose of the study is to determine through what semantic fields aesthetic signs such as beauty, grace, modesty and elegance are expressed in proverbs. Semantic analysis, imagery and trope-stylistic analysis are used as methodologies. The scientific novelty lies in explaining the connection between aesthetic evaluation and gender stereotypes in proverbs in terms of artistic mechanisms.*

Kalit so‘zlar: *Arab maqollari; ayol obrazi; estetik baho; metafora; epitet; qiyoslash; frazeologiya*

Ключевые слова: *Арабские пословицы; женский образ; эстетическая оценка; метафора; эпитет; сравнение; фразеология*

Keywords: *Arabic proverbs; female image; aesthetic evaluation; metaphor; epithet; simile; phraseology*

Arab maqollari xalq tafakkurining ixcham modeli sifatida estetik qadriyatlarni ham, ijtimoiy me‘yorlarni ham bir vaqtning o‘zida kodlaydigan paremiologik birliklar

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-May, 2026-yil

majmuasidir. Estetik tasvir deganda ayolning tashqi ko‘rinishi, muomala madaniyati, latofati va uyatchanligi haqida badiiy baho beruvchi til vositalari tizimi tushuniladi; mazkur tizim asosan obrazli semantika va baholovchi modallik orqali ishlaydi. Ushbu mexanizm maqolning formulaviy tuzilishi, qisqa sintaksis va semantik zichlik bilan kuchayib, muayyan belgini me‘yor sifatida mustahkamlaydi. Masalan, arab paremiologiyasida ko‘z, yuz, soch, xushbo‘ylik, yurish-turish kabi detallarning tilga olinishi ayol go‘zalligining indeklari sifatida qat‘iylashadi va ular ko‘pincha qimmatbaho narsa, tabiat manzarasi yoki yorug‘lik bilan qiyoslanadi. Paremiologiya bo‘yicha umumiy korpuslar tahlilida maqollarning sezilarli qismi baholovchi birliklar bilan kelishi qayd etiladi, ya‘ni baho komponenti paremiya semantikasining yadro qatlamiga kiradi; amaliy kuzatuvda bunday birliklar ulushi odatda uchdan bir atrofida bo‘lishi mumkin degan ilmiy taxmin ilgari suriladi¹.

Ayolning estetik tasviri maqollarda ko‘pincha epitetlar orqali shakllanadi, epitet esa predmetning belgisini subyektiv baho bilan uyg‘unlashtirgan sifatlovchi vosita sifatida talqin qilinadi. Epitetning mexanizmi shundaki, u neytral “ayol” konseptiga qo‘shimcha semantik qatlam biriktirib, go‘zallikni “nozik”, “latif”, “pokiza”, “nurli” kabi belgilarga bog‘laydi va shu orqali baholovchi stereotipni til darajasida mustahkamlaydi. Masalan, ayol qiyofasini “oy” yoki “tong” bilan bog‘lovchi sifatlashlar epitet va metaforaning kesishgan nuqtasida ishlaydi; bunday bog‘lanish yorug‘lik semasini go‘zallik semasi bilan birlashtirib, estetik idealni kosmik tartib bilan tenglashtiradi. Til faktlarining kuzatuvda yorug‘likka oid birliklar (nur, oy, tong, yulduz) ko‘plab Sharq poetik tizimlarida yuqori chastotaga ega bo‘lib, obraz yaratishning universal modeli sifatida qayd etiladi; buning sababi inson idrokida yorug‘likning pozitiv affektiv qiymatga egaligidir².

Metafora arab maqollarida ayolning estetik qiyofasini qurishda yetakchi badiiy mexanizmlardan biri bo‘lib, u bir tushunchani ikkinchisi orqali nomlash va anglatish jarayonidir. Metaforaning ishlash mexanizmi “manba soha”dagi konkret, seziladigan obrazni “maqsad soha”dagi abstrakt estetik bahoga ko‘chiradi: masalan, gul, xushbo‘y hid, dur, ipak kabi manbalar ayolning go‘zalligi va nafosatiga proyeksiya qilinadi. Misol sifatida “gul” modeli ayolning yoshlik, nazokat, o‘tkinchilik kabi semalarini bir yo‘la faollashtiradi, natijada estetik tasvir bilan birga vaqt va qadrlash motivi ham paydo bo‘ladi. Kuzatuv natijalarida “tabiat” manba sohasi (gul, bog‘, oy, suv) va “qimmatbaho narsa” manba sohasi (dur, marvarid, oltin) eng ko‘p uchraydigan metaforik maydonlar sirasiga kirishi ko‘rsatiladi; amaliy paremiologik tanlamalarda bu ikki maydonning ustunligi ko‘p marotaba ta’kidlangan³.

¹ Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.

² Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64-72.

³ Mahmudov N. Tilning mukammal tadqiqi yo‘llarini izlab// O‘zbek tili va adabiyoti. :2012, 3-10-B

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-May, 2026-yil

Qiyoslash (tashbeh) maqollarda estetik tasvirni dalillash va ko‘rgazmali qilish uchun xizmat qiladigan vosita bo‘lib, unda bir obyekt ikkinchisi bilan o‘xshashlik asosida taqqoslanadi. Qiyoslash mexanizmi ma‘lum belgi bo‘yicha tanlangan etalon obrazni kiritadi: oy, quyosh, gul, suv, ipak kabi etalonlar go‘zallikning “o‘lchovi” bo‘lib qoladi va bahoni nisbiy emas, “o‘z-o‘zidan ravshan” ko‘rsatadi. Masalan, yuzning oyga qiyoslanishi faqat oqishlik yoki yumshoqlikni emas, balki masofadan ham seziladigan joziba va sokinlikni ham semantik paket sifatida olib kiradi; natijada estetika hissiy-psixologik tasvir bilan to‘ldiriladi. Qiyoslashlarning paremiologik tizimda ko‘p uchrashi empirik jihatdan ham kuzatiladi, chunki taqqoslash xalq og‘zaki ijodida o‘rgatuvchi va esda qolarli bo‘lishning eng samarali usullaridan biri hisoblanadi; ayrim tadqiqotlarda taqqoslashli konstruksiyalar paremiya xotirada saqlanishini sezilarli oshirishi aytiladi⁴.

Arab maqollarida estetik tasvir ko‘pincha antiteza va paradoksal konstruksiyalar yordamida ham yaratiladi, bunda qarama-qarshi belgilar to‘qnashuvi orqali baho kuchaytiriladi. Antitezaning ta‘rifi bir semantik qutbni ikkinchisiga qarshi qo‘yib, ma‘noni keskinlashtirishdan iborat bo‘lib, u go‘zallik va xulq, tashqi ko‘rinish va ichki sifat o‘rtasidagi munosabatni yoritishda qulay ishlaydi. Mexanizm shundaki, maqol avval estetik belgini maqtaydi, keyin esa uni axloqiy mezon bilan cheklaydi yoki aksincha: tashqi go‘zallik yetarli emasligi, muomala va aqlning zarurligi kabi xulosaga olib keladi. Masalan, “go‘zal qiyofa” va “achchiq til” qarama-qarshiligi orqali estetik qadriyat ijtimoiy moslashuv bilan muvozanatlanadi, natijada ayolning estetik tasviri biryoqlama idealizatsiyadan chiqib, normativ-axloqiy kontekstga ulanadi. Bunday qarama-qarshi qurilmalar og‘zaki nutqda ta‘sirchanlikni oshirishi ritorika nazariyasida ham qayd etilgan bo‘lib, antiteza ko‘pincha argumentni qisqa, lekin kuchli shaklda beradi; kuzatuvda antitezali maqollar auditoriya tomonidan tezroq eslab qolinishi mumkinligi ko‘rsatiladi⁵.

Estetik tasvirning til birliklari orasida frazeologik birliklar va barqaror epitet-komplekslar ham muhim o‘rin tutadi, chunki ular ko‘chma ma‘noni tayyor model sifatida uzatadi. Frazeologizmlar ta‘rifan barqaror, ko‘pincha ko‘chma ma‘noli birikmalar bo‘lib, estetik bahoni “kodlangan” holda berishga imkon yaratadi. Ularning mexanizmi shundaki, ibora tarkibidagi obrazlar (masalan, “ko‘z nuri”, “qalb oynasi” kabi modellarga yaqin konstruksiyalar) estetikani fiziologik yoki optik tajriba bilan bog‘laydi va shu bilan bahoni “sezgi” darajasiga tushiradi. Misol tarzida, yuz va ko‘z bilan bog‘liq frazeologik modellarda “ko‘rish” va “porlash” semalari ko‘payib, ayolning estetik qiyofasi nafaqat chiroy, balki diqqatni tortish va ta‘sir etish kuchi sifatida talqin qilinadi. Kuzatuvlarda somatik komponentli iboralar (ko‘z, yuz, soch, yurak) Sharq frazeologiyasida yuqori ulushni tashkil etishi ko‘rsatiladi, chunki inson tanasi universal semantik resurs bo‘lib, estetik bahoni tez kodlaydi⁶.

⁴ Маслова В.А. Лингвокультурология.-М.: «Академия», 2001. - С.202

⁵ Ray Jakendoff, 1989: “What is a concept, that a person may grasp it”. Program in Linguistics and Cognitive science Brandies University Watham.

⁶ Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание: [пер. с англ.] / отв. ред. и сост. М. А. Кронгауз; вступ. ст. Е. В. Падучевой. - М.: Рус. слов., 1996.

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-May, 2026-yil

Tadqiqotning tahliliy qismida estetik tasvirga oid badiiy vositalarni tizimli ko‘rsatish maqsadida quyidagi solishtirma jadval taklif etiladi, bunda vosita, semantik funksiyasi va tipik manba sohasi bir ko‘rinishda jamlanadi. Jadvalning mexanizmi ilmiy tasnifni vizuallashtirishdan iborat bo‘lib, paremiologik materialning murakkab qatlamlarini umumlashtirishga xizmat qiladi. Masalan, metafora va qiyoslash bir-biriga yaqin bo‘lsa-da, metafora ko‘chirishni bevosita, qiyoslash esa taqqoslash indikatorlari orqali beradi; epitet esa ko‘pincha attributiv pozitsiyada turib, bahoni ixchamlaydi. Kuzatuvga ko‘ra, estetik baho berishda aynan shu uch vosita eng faol bo‘lib, ularning kombinatsiyasi maqollarda tez-tez uchraydi va “estetika + me’yor” kompleksini yaratadi; buni turli paremiologik to‘plamlarni qiyoslash orqali ham ko‘rish mumkin.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, arab maqollarida ayolning estetik tasviri badiiy vositalarning yaxlit tizimi orqali shakllanib, u nafaqat go‘zallikni tasvirlaydi, balki estetik me’yorni ijtimoiy-axloqiy tasavvur bilan uyg‘unlashtiradi. Tadqiqot ko‘rsatdiki, epitetlar estetik idealning atributiv modelini quradi, metaforalar esa go‘zallikni tabiat va qimmatbaho narsalar maydoni orqali konseptualizatsiya qilib, bahoni kognitiv jihatdan mustahkamlaydi. Qiyoslashlar etalonlar yordamida estetikani ko‘rgazmali qiladi va maqolning didaktik kuchini oshiradi, antiteza esa tashqi ko‘rinish va xulq o‘rtasidagi normativ muvozanatni ta’kidlab, bahoni biryoqlama idealizatsiyadan saqlaydi. Frazologik birliklar va barqaror obrazlar kollektiv xotira mexanizmini ishga solib, estetik bahoni avloddan avlodga o‘tadigan formulalar ko‘rinishida uzatadi. Natijada arab maqollaridagi ayol obrazi estetik jihatdan ham, semantik jihatdan ham ko‘p qatlamli bo‘lib, badiiy vositalar mazkur ko‘pqatlamlilikni ixcham, ammo yuqori ta’sirchan shaklda ifodalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
2. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.
3. Mahmudov N. Tilning mukammal tadqiqi yo‘llarini izlab// O‘zbek tili va adabiyotiT.:2012, 3-10-B
4. Маслова В.А. Лингвокультурология.–М.: «Академия», 2001. - С.202
5. Ray Jakendoff, 1989: “What is a concept, that a person may grasp it”. Program in Linguistics and Cognitive science Brandies University Watham.
6. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание: [пер. с англ.] / отв. ред. и сост. М. А. Кронгауз; вступ. ст. Е. В. Падучевой. – М.: Рус. слов., 1996.